

ELS APIARIS DEL SENYOR RIERA (PALS 1927-1962): UN EXEMPLE DE L'ACTIVITAT APÍCOLA AL BAIX EMPORDÀ ELS ANYS 50

ANNA-MARIA CORREDOR

RESUM: Pels volts de 1950, Joan Riera va començar una intensa activitat apícola que el va fer famós a bona part de l'Empordà i més enllà i tot. Des de Sant Climent Sescebes i Garriguella, a l'Alt Empordà, fins a Santa Seclina, a la comarca de la Selva, el senyor Riera (així l'anomenaven fora del seu poble) va recórrer el territori agafant eixams, plantant ruscós i venent mel. Va deixar un petit testimoni escrit: l'interpretem com una aportació al món de l'apicultura.

PARAULES CLAU: apicultura, ruscós, mel.

Dotze quadernets manuscrits, cartes i factures, alguns exemplars d'una revista especialitzada, uns vells llibres d'apicultura i un grapat de fotografies: aquest és el material que els descendents de Joan Riera han conservat fins avui i que dóna fe d'una de les grans explotacions apícoles que hi va haver al Baix Empordà durant els anys 50. Els quadernets, completats amb altres informacions de cartes, factures i alguns fulls solts, permeten descobrir com era el dia a dia de l'apicultor i els diferents llocs on exercia la seva feina; les revistes i els llibres són una mostra de l'interès que tenia el senyor Riera per estar informat dels últims avenços i poder-los aplicar als seus apiaris⁽¹⁾; les fotografies, són testimonis muts d'una activitat que, just en el moment en què era més pròspera, va desaparèixer tràgicament amb el seu impulsor... El treball que presentem es basa, doncs, en aquest modest arxiu particular.⁽²⁾

Fig. 1. Joan Riera (AJR).

(1) *Apiari* o *abel·lar*: designa el lloc on són situats els ruscós (anomenats també *arnes* o *bucs* en alguns indrets) per tal d'explotar les abelles.

(2) Agraïm a Marina Girona i Isabel Riera totes les explicacions necessàries per a una interpretació correcta de tot el material, que s'ha pogut consultar pacientment gràcies a la seva bona disponibilitat. Gairebé totes les imatges que il·lustren aquest article han estat cedides per la família Riera. Les fotografies originals, força malmeses, han estat restaurades per Eulàlia Aldrich.

EL CONTEXT

Avui no hi ha cap rusc en tot el terme municipal de Pals, i és possible que haguéssim de recórrer uns quants quilòmetres per poder-ne veure un. Abans, en canvi, moltes cases tenien algun rusc, no pas per fer-hi negoci, sinó per obtenir un producte més que ajudava en l'economia familiar. Així, cercant en els inventaris de béns recollits en el Fons Notarial de Pals (AHG), trobem documentat el 1743 que dins del pati d'una de les cases anomenades de Ciurana, propietat de Jaume de Ciurana Canet i Moret, hi havia set ruscos amb les corresponents abelles (annex I). Si ens situem al segle XX, els més grans tenen molt presents encara els ruscos de can Costals, de cal Cadirer, de can Corredor, de can Doro Carreras... però tothom recorda de manera especial el cas excepcional de Joan Riera, a qui la gent del poble coneixia familiarment per *en Joan de la mel*.

Joan Riera havia nascut precisament a can Costals, al barri d'en Vinyoles dels Masos de Pals, on el seu avi i més tard el seu pare explotaven uns ruscos de suro, cosa que no tenia res a veure amb l'activitat frenètica que ell va engegar pels volts de 1950. Un cop après l'ofici, Riera es va adonar ràpidament que els ruscos de fusta podien donar millors resultats que els tradicionals de suro i, aprofitant que una de les seves grans passions era treballar amb eines i inventar coses, el que va fer va ser començar a construir-los ell mateix, inspirant-se en un primer model que va encarregar als tallers de Santiago Mansanet de Barcelona. Va ser així com va començar

Fig. 2. Recollint un eixam en un bosc.

tot, en un temps en què administrativament no era gens complicat posar en marxa un negoci⁽³⁾ d'aquestes característiques.

UNA MICA DE LÈXIC

La lectura dels quadernets ha permès elaborar una llista de vocabulari apícola. No és un recull exhaustiu de termes: hem anotat únicament els mots que utilitzava el senyor Riera i que es van repetint en les fitxes que redactava en cada observació. Són els següents:

Abellots (o abegots): mascles de la colònia, estan destinats exclusivament a la procreació i solen morir un cop que la reina ha estat fecundada; són les mateixes obreres les que s'encarreguen d'exterminar-los clavant-los els fiblons.

Abric: protecció (sacs de palla, plàstics...) que de vegades es posava damunt dels ruscos quan el fred era intens.

Alça: estructura que se sobreposa a la cambra de cria, s'anomena també cambra de mel.

Alimentador: un quadre alimentador és el que es posa dins del rusc per aportar aliment suplementari a les abelles, també s'anomena *alimentador* un petit contenidor, de forma i capacitat diverses, que té la mateixa funció però que es col·loca a l'exterior del rusc.

Fig. 3. L'eixam entra sense problemes a la gabieta.

Bresca / brescar: una bresca és una estructura formada per cel·les hexagonals juxtaposades, de construcció geomètrica regular, feta amb cera produïda al mateix cos de les abelles. Hi ha diferents tipus de cel·les: les destinades a la cria d'obreres, les d'abellot, les reials i les que serveixen per

(3) A Catalunya fins el 1983 no es va publicar el primer Decret (D. 221/1983, DOGC núm. 340, 29 de juny de 1983) per regular l'activitat apícola: l'objectiu era garantir tant la producció com els aspectes sanitaris, i una de les mesures que es van imposar va ser la creació d'un Registre d'Explotacions Apícoles on calia que s'inscrivessin obligatòriament totes les explotacions de més de 25 ruscos. Aquest Decret es va completar posteriorment amb altres ordres, com ara les que es van publicar al DOGC del 5 de juny de 1985 per regular l'ús de pesticides tòxics per a les abelles i per prendre mesures contra la varroasi.

emmagatzemar provisions. *Brescar* és extreure la mel dipositada a les cel·les.

Cambrà de cria: és a la part inferior del rusc, damunt del fons, on hi ha els nius i el poll.

Cera estampada: és cera que porta gravada l'estructura de les cel·les de la bresca. Es col·loquen làmines de cera estampada dins del rusc per facilitar l'activitat de les abelles, que continuen la feina que ja troben començada i així s'estalvien temps i esforços.

Clavetejar: preparar les caixes tancant-les bé per ser transportades. Les caixes es transporten a l'estiu, de nit o de bon matí, per evitar la calor forta de les hores diürnes.

Colònia: població completa d'abelles d'un rusc. Les colònies més poblades (anomenades fortes o potents) s'utilitzen per reforçar les més dèbils (annex II, A).

Eixam primari: eixam que marxa del rusc originari amb una reina vella (o reina mare) i s'instal·la no gaire lluny de la caixa d'on ha sortit.

Eixam secundari: eixam que surt del rusc originari amb una reina jove després que un de primari n'hagi sortit abans (annex II, B).

Eixamada / Eixamar: és el fenomen biològic de propagació de l'espècie: un eixam capitanejat per una reina abandona el rusc quan la colònia s'ha fet massa nombrosa i busca una nova ubicació, la reina pot ser vella o jove.

"Excluidor de reines": és una reixeta que es col·loca entre la cambra de cria i l'alça, que permet que les abelles obreres passin pels seus forats i, en canvi, impedeix el pas de les abelles reines.

Extractor de mel: serveix per extreure la mel dels quadres. Es tracta d'un dipòsit cilíndric de metall a l'interior del qual es col·loquen els quadres prèviament desoperculats. Els quadres giraven circularment al voltant d'un eix; amb una maneta es posaven en marxa els engranatges que feien voltar l'eix. El senyor Riera es va fabricar ell mateix un extractor.

Fons: és a la part inferior de la caixa, entre la base i la cambra de cria.

Fumar / Fumador: fer fum a

Fig. 4. El senyor Riera fent funcionar el seu extractor.

l'entrada del rusc (piquera) i damunt dels quadres per tal d'amansir les abelles i poder retirar les bresques amb comoditat. Per això, s'utilitza un aparell anomenat fumador, que consta d'un dipòsit cilíndric on es col·loca combustible (palla, herbes assecades, buina seca...) i una manxa que provoca el corrent d'aire que fa sortir glopades de fum per un orifici superior.⁽⁴⁾

Gabieta: petita caixa de fusta amb una obertura lateral per on es feien entrar els eixams abans d'introduir-los en un rusc.

Hivernada: és el temps de repòs. Abans que comenci, cal que l'apicultor s'asseguri que al rusc hi queda prou mel perquè les abelles es puguin alimentar durant els mesos d'hivern i no es morin de gana (annex II, F). També és important que es redueixi l'espai (es retiren les alces buides de les caixes verticals i es guarden) per tal de mantenir l'escalfor. El senyor Riera també prenia en alguns casos la precaució d'*abrigar* les caixes més exposades al fred (Annex II, C). El temps de repòs de les abelles és aprofitat per l'apicultor per fer les reparacions que calguin.

Mel operculada: es diu quan la mel és dins les cel·les i aquestes estan segellades amb una mena d'envà ceri, l'opercle.

Melada: quantitat abundant de mel.

Niu de cria: és la zona central de la colònia, on hi ha millor temperatura i més disponibilitat d'aliments.

Nucli: rusc de petites dimensions (sol tenir 5 quadres) utilitzat per a la cria de reines o el transport d'eixams.

Obreres: són les abelles que sempre treballen: tenen cura de la cria, fan les tasques de manteniment del rusc i s'encarreguen de la recollida d'aliment. Tenen una vida d'uns 30-40 dies.

Piquera: és l'obertura del rusc per on entren i surten les abelles; es pot regular perquè entri més o menys aire. Pot tenir una reixeta protectora per evitar l'entrada de ratolins o altres bestioles. Està situada a la part inferior de la caixa (fons).

Poll: és la cria (ous, larves i nimfes).

Posar la pedra: es posava un pedra damunt d'un rusc que es volia marcar per algun motiu, per exemple vigilar una malaltia de la qual s'havien observat símptomes.

Quadres: s'anomenen també marcs. Són peces de forma rectangular (quadrada en alguns models) que van col·locats penjats verticalment dins de la cambra de cria i de les alces; unes guies els mantenen paral·lels i a una distància regular. Són els suports que contenen les bresques.

Quedar per poblar: es diu quan una caixa, per les raons que sigui, queda buida i a punt perquè s'hi pugui col·locar un nou eixam (annex II, D).

(4) Segons consta en una factura de 1955, el senyor Riera va comprar el fumador a Dolcet Hnos., de Barcelona; li va costar 34 pessetes.

Recollidor de pol·len: es tracta d'unes reixetes de malla calibrada que permeten el pas de les abelles però que fan que el pol·len que transporten a la part externa de les potes del darrere caigui dins d'un petit recipient.

Reialera: estructura de cera fabricada per l'abella per contenir una futura reina. El senyor Riera parla de "reialeres de llei" i de "falses reialeres"; en aquest últim cas fa referència al fet que, quan la colònia queda òrfena per falta de reina, les obreres es posen a pondre ous no fecundats a les seves cel·les, on només naixeran abellots atrofiats.

Reina: única femella completa de la colònia; dedica tota la seva vida (uns 4 o 5 anys) a la posta d'ous. Els colors utilitzats pel senyor Riera per marcar-la eren el blanc, el groc i el vermell.⁽⁵⁾

Teulat: és el sostre del rusc, col·locat damunt la tapa de l'última alça.

Trasllat / Traslladar: el senyor Riera parla sovint de "trasiego" i "trasegar" (annex II, E), es refereix al fet de traslladar una colònia (o una part) d'un lloc a un altre; en aquest sentit, fa servir també el mot *transhumància*.

Xarop: barreja líquida que se subministra a les abelles per reforçar-los l'alimentació. Els ingredients són: sucre, aigua i mel; es mesclen en proporcions diferents segons les receptes.

EL CONTINGUT DELS QUADERNETS

Els quadernets conservats i alguns fulls solts permeten obtenir dades dels anys 1947, 1950, 1951, 1952, 1954, 1956, 1957, 1960 i 1961; sens

dubte s'han perdut uns quants documents. La funció bàsica dels quadernets era anotar-hi les visites periòdiques a cadascun dels ruscos, però hi trobem també altres informacions interessants. El senyor Riera anomenava els quadernets "libros ficheros de apicultura⁽⁶⁾", i és que són això, un recull de fitxes. A cada fitxa s'hi anotava el seguiment que feia a cadascun dels ruscos al llarg de l'any.

Fig. 5. Il·lustració en un quadernet de 1956.

(5) A la portada del núm. 58 (1957) de la revista *Apicultura* s'hi explica que el color per marcar les reines l'any 1957 era el vermell, el 1958, el verd, el 1959, el blanc, i el 1960, el groc, i que en anys successius s'havien de repetir els mateixos colors seguint el mateix ordre.

(6) El senyor Riera, català de socarrel, escrivia en castellà. És un fet que no ha de sorprendre gens si pensem que pertany a una de les generacions que va tenir la desgràcia d'anar a costura a l'escola de la postguerra.

Els ruscós o caixes estaven numerats; per tant a cada número li corresponia una fitxa. Excepcionalment, hem trobat que el senyor Riera havia provat una manera diferent d'identificar un grup de ruscós reduïts: en una ocasió utilitza els noms dels dies de la setmana, i en una altra, els noms: Blau, Blava, Victòria i Diputació. En aquest darrer cas, eren caixes del model Perfecció i pertanyien a Tomàs Curanta de Regencós; aquestes informacions s'han trobat en fulls solts, la primera dins d'un quadernet de 1954, i la segona dins d'un altre de 1956. En el mateix quadernet de 1954 i en un altre de 1955 utilitza puntualment les lletres A, B, C i D. Anteriorment, també havia identificat les caixes amb un número i una lletra: ho trobem el 1947 en un grup de caixes Dadant.

Els ruscós, a més, eren classificats segons que fossin horitzontals o verticals: els horitzontals utilitzats pel senyor Riera eren del model anomenat Layens i entre els verticals hi trobem el Dadant, l'Ajar, el Dadanror, el Dadant-Blatt, el Perfecció i l'Hispania⁽⁷⁾; també disposava d'unes caixes de petites dimensions anomenades *nuclis* que servien per a la cria de reines o per al trasllat d'eixams d'un lloc a l'altre. Totes les caixes són del tipus que s'anomena *movilista*, és a dir, amb quadres mòbils que faciliten la manipulació de les abelles i l'extracció de la mel. La diferència bàsica entre les caixes horitzontals i les verticals és que en aquestes últimes es poden col·locar alces damunt la cambra de cria, amb la qual cosa augmenta l'espai de producció de mel en sentit vertical. En les horitzontals no es poden sobreposar alces, i doncs, la seva capacitat queda limitada; tanmateix són apreciades perquè són molt pràctiques per al transport.

Les fitxes són redactades seguint sempre una mateixa estructura: en primer lloc s'anota el tipus de caixa, el número, el lloc on es troba i de vegades també, el nombre de quadres. A continuació, segueix l'abreviatura "exp.", que entenem que volia dir "explicació" o "exposició": tot

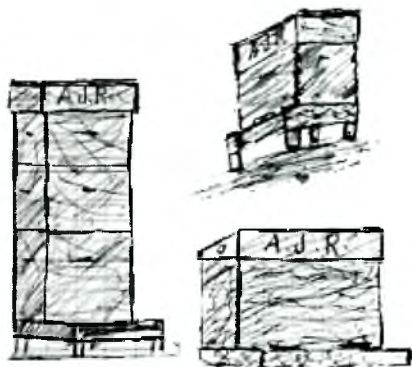

Fig. 6. Caixes Dadant (esquerra), Layens (inf. dreta) i Ajar (sup. dreta) dibuixades pel senyor Riera.

(7) Els dos models de referència són encara avui el Layens (horitzontal) i el Dadant (vertical), que van prendre el nom dels seus inventors. Un altre model vertical molt conegut però que el senyor Riera no menciona, tot i que és anterior al Dadant, és el Langstroth. L'americà Langstroth va ser precisament l'inventor del sistema de quadres mòbils el 1851, que va representar una autèntica revolució en el camp de l'apicultura.

seguit, és anotada la data de cada visita i tot el que ha observat (annex II): sobre l'estat general de la colònia (si és forta o feble) i molt especialment de la reina (si és vella o jove, si cal marcar-la, si està absent, si caldrà substituir-la...), si cal afegir quadres amb aliment, si cal augmentar la colònia, si es poden col·locar alces, si es poden retirar quadres amb mel i brescar o es pot posar el recollidor de pol·len o si cal dur l'*excluidor* de reines, si hi ha alguna cosa malmesa, si es detecta alguna malaltia... Evidentment, a cada visita s'anotaven unes tasques que quedaven pendents per a la propera. Totes les anotacions eren fetes amb gran precisió, ja que hi trobem detalls com ara la procedència de les abelles o dels quadres que havia d'afegir, o la destinació de les abelles que havien de néixer o la quantitat de mel que calculava que podria extreure. A les fitxes dels nuclis (annex II, E) sempre hi figura la procedència de l'eixam:⁽⁸⁾ si l'havia tret d'un arbre (figuera, olivera, suro), o d'un hort, o d'una vinya, o d'un llenyer, o d'una teulada, o d'una simple persiana... Això fa que les fitxes tinguin un contingut toponímic molt ric.

Els quadernets contenen també algun consell: n'hem transcrit un sobre la picada d'abella i un altre contra el pillatge⁽⁹⁾ (annex III).

UBICACIÓ DELS APIARIS

Perquè l'activitat apícola es desenvolupi en òptimes condicions, és imprescindible que l'apiari estigui situat en un lloc apropiat: cal assegurar-se que sigui arrecerat del vent fred del nord i assolellat (els ruscós se solen orientar cap a migdia, però vetllant perquè el sol fort d'estiu no hi toqui de ple), cal procurar també que hi hagi aigua a la vora i és indispensable, naturalment, conèixer molt bé la flora de la zona. En un "peritaje apícola dels Arenals" fet el 1954, el senyor Riera indica que el lloc és bo per a l'explotació apícola perquè hi ha plantes mel·líferes molt variades; anota plantes "de bosc" (romaní, espígol, bruc, camamilla...) i "de camp" (esparcet, userda, garrofers, fruiters...) i destaca igualment que hi ha molta part de bosc verge i grans cultius de blat de moro. Era precisament al mas dels Arenals (a tocar de la platja de Pals, avui ensorrat) on emmagatzemava part de la seva producció i on tenia els ruscós amb abelles ligurianes.⁽¹⁰⁾ De ben segur que de peritatges en degué fer molts

(8) Anys ha, la formació d'eixams era un fet corrent; es podien veure els primers el mes de febrer, quan els dies s'allarguen i el temps es comença a endolcir, i els últims apareixien el maig o els primers dies de juny. Quan una persona en veia un, el marcava amb una creu o amb un mocador blanc (amb la qual cosa volia dir que ja tenia amo) i aleshores anava a avisar algú que el pogués recollir; no cal dir que aquesta era una de les moltes feines que feia el senyor Riera.

(9) Es diu quan unes abelles es fiquen en un rusc que no és el seu, amb el consegüent robatori de mel.

(10) L'abella italiana o liguriana s'assembla a la vespa i és una de les races d'abella més esteses arreu del món. És molt apreciada pels apicultors perquè és pacífica, treballadora i molt prolífica.

Fig. 7. Brescant a l'apiari de Garriguella.

Espai geogràfic de treball (Muntatge: Eulàlia Aldrich).

més perquè el seu camp de treball abastava diversos indrets del territori, des de Sant Climent Sescebes i Garriguella, a l'Alt Empordà, fins a Santa Seclina, a la comarca de la Selva, i passant per pobles com ara Raset (el Gironès), tal com es pot veure en el mapa.⁽¹¹⁾

Exposem a continuació algunes de les dades recollides amb el buidatge dels quadernets conservats:⁽¹²⁾ l'any, el lloc (de vegades no es precisa), la quantitat de ruscos, el tipus de caixa i el nom del propietari quan hi consta; cal precisar que no tots els ruscos eren propietat del senyor Riera, ja que sovint es llogava a particulars a canvi d'unes condicions (annex IV) per explotar unes quantes caixes i així obtenir més beneficis. Començant, doncs, per les dades (incompletes) de 1947, obtenim les taules següents:

Any	Lloc ⁽¹³⁾	Quantitat	Tipus	Propietari
1947	No es precisa	7	Dadant	
1947	No es precisa	1	Nucli Dadant	
1950	Can Pou de ses Garites	9	No es precisa	
1950	Can Pou de ses Garites	1	Suro	
1951	Puig Pedrós	16	Dadanror	
1951	Can Costals	16	Dadanror	
1951	Can Toni	1	Dadanror	
1951	No es precisa	1	Dadanror	
1951	No es precisa	8	Dadant	
1951	No es precisa	5	Nucli Dadanror	
1951	No es precisa	4	Nucli Layens	
1952	Pals ⁽¹⁴⁾	18	Dadanror	
1952	Can Toni	1	Dadanror	
1952	Els Eixarts	1	Dadanror	
1952	Puig Pedrós	2	Dadanror	
1952	Puig Pedrós	2	Nucli Dadanror	
1952	Puig Ventós	5	Dadanror	
1952	Quatre Camins	2	Dadanror	
1952	Can Girona	4	Layens	
1952	Salt ses Eugues	9	Layens	
1952	Begur	1	Layens	
1952	Mas Pi	2	Dadanror	Dr. Pi
1952	Puig Calent	2	Dadant	

(11) En el mapa hem reproduït només els topònims majors i no necessàriament en tots els casos es tractava de llocs on hi havia un apiari: de vegades el nom indica la procedència dels eixams.

(12) Insistim en el fet que alguns són incomplets: en alguns casos, les dades que n'hem extret no coincideixen amb les obtingudes de fonts orals, que no reproduïm aquí.

(13) Cf. annex V per la relació de topònims agrupats per pobles.

(14) No es precisa la ubicació exacta, però sembla que les tenia a Pals.

ELS APIARIS DEL SENYOR RIERA (PALS 1927-1962)

1952	Can Costals	10	Dadant	Ricard Duran
1952	Can Costals	2	Nucli Dadanror	
1952	Quatre Camins	1	Nucli Dadanror	
1952	No es precisa	2	Nucli Dadanror	
1954 ⁽¹⁵⁾	Can Costals	10	Ajar	
1954	Can Costals	1	Layens	
1954	Can Costals	10	Nucli Dadant	
1954	El Montellar	10	Dadant	
1954	Can Costals	3	Dadant	
1954	Pals	13	Dadant	
1954	Quatre Camins	10	Dadant	
1954	Els Arenals	12	Dadant	
1954	Sta Caterina	15	Layens	
1954	Salt ses Eugues	10	Layens	
1954	Salt ses Eugues	1	Nucli Layens	
1954	En construcció	2	Nucli Layens	
1955	Sta Caterina	14	Layens	
1955	Salt ses Eugues	10	Layens	
1955	Pals	11	Dadant	
1955	El Montellar	11	Dadant	
1955	Els Arenals	20	Dadant	
1955	Quatre Camins	9	Dadant	
1955	Can Costals	3	Dadant	
1955	No es precisa	10	Ajar	
1955	No es precisa	1	Layens	
1955	No es precisa	1	Nucli Layens	
1956	Regencós	6	Dadant	Tomàs Curanta
1956	Regencós	5	Perfecció	Tomàs Curanta
1956	Regencós	25	Dadant	Sr. Carrió
1956	Torrent	2	Dadanror	Carles Sagrera
1956	Camós	5	Perfecció	Sr. Ventosa
1956	Ses Falugues	3	Perfecció	Sr. Ventosa
1956	Ses Falugues	2	Dadant	Sr. Ventosa
1956	Mas Llauner	4	Hispania	Sr. Ventosa
1956	Begur	20	Layens	Sr. Carrió
1956	Sta Seclina	30	Dadant-Blatt	Sr. Carrió
1956	Sta Seclina	8	Dadandor	Sr. Carrió
1956	Sta Caterina	14	Layens	
1956	Salt ses Eugues	9	Layens	
1956	Can Serra	1	Layens	
1956	Can Serra	3	Dadant	
1956	Can Costals	1	Layens	
1956	Els Arenals	30	Dadant	
1956	El Montellar	12	Dadant	

(15) Trobem en un full solt amb data 18 d'abril de 1954, que les 97 caixes de 1954 representaven un total de 1.645 quadres. Segons els càlculs del senyor Riera, la mitjana de mel que en podria extreure seria de 1.645 kilos, que multiplicats per 18 pessetes el kilo li donarien 29.610 pessetes.

1956	La Paret Llarga	7	Dadant	
1956	La Platja	1	Dadant	
1956	La Platja	2	Ajar	
1956	No es precisa	8	Ajar	
1956	No es precisa	3	Dadant	
1956	Camp de l'Anglada	1	Nucli Layens	
1956	Font del Fuster	1	Nucli Dadant	
1956	No es precisa	4	Nucli Dadant	
1957	Regencós	7	Dadant	Sr. Carrió
1957	Begur	20	Layens	
1957	No es precisa	38	No es precisa	
1960	Sta. Seclina	33	Dadant-Blatt	Sr. Carrió
1960	Sta. Seclina	10	Nuclis Dadanror	Sr. Carrió
1960	Sta. Seclina	8	Dadanror	Sr. Carrió
1961	Sta. Caterina	12	Layens	
1961	Salt ses Eugues	10	Layens	
1961	Can Costals	16	Layens	
1961	Can Costals	11	Dadant	
1961	No es precisa	3	Layens	
1961	En construcció	1	Layens	
1961	Begur	20	Layens	Sr. Carrió
1961	Els Arenals	22	Dadant	
1961	Roca Blanca	8	Dadant	
1961	El Montellar	12	Dadant	
1961	La Platja	5	Dadant	
1961	Els Masos	11	Dadant	
1961	En construcció	1	Dadant	
1961	En construcció	3	Nucli Layens	
1961	No es precisa	2	Nucli Layens	

MALALTIES I ENEMICS DE LES ABELLES

Fig. 8. Manipulant les abelles amb careta.

Hi ha diverses malalties (causades per bacteris, virus, fongs, insectes...) que poden arribar a amenaçar les abelles i fer perillar la collita; en els quadernets n'hi troben anomenades dues: l'acariosi i la loque. L'acariosi (o acariasi o acarapidosi) és causada per un àcar, l'*Acarapis woodi*, que el que fa és parasitar les tràquees de les abelles adultes, atacant preferentment les més joves. Els àcars femelles es reproduïxen dins la tràquea de les abelles, obstruint així les vies respiratòries: les abelles s'infecten amb la femta dels àcars i tenen l'abdomen inflat perquè com que no poden tampoc poden defecar. Les abe-

lles apareixen amb les ales obertes, desencanaixades, i s'arrosseguen davant la caixa; es produeix un despoblament de la colònia, ja que moltes moren. L'acariosi apareix preferentment a l'hivern i a les primaveres plujoses. El senyor Riera escriu en algunes fitxes que ha hagut d'aplicar un acaricida o substància per matar els àcars⁽¹⁶⁾ o que pren precaucions com ara enretirar el recollidor de pol·len (annex II, F): efectivament, aquesta malaltia té tractament i val la pena fer-lo en un rusc que tingui menys de la meitat d'abelles malaltes.⁽¹⁷⁾

El senyor Riera anomena una altra malaltia molt comuna que afecta la cria de les abelles: la loque, i de vegades anota loque europea. En realitat, existeixen dos tipus de loque: l'europea i l'americana, aquesta última molt més greu. La loque europea és causada pel bacteri *Streptococcus pluton* o *Melissococcus pluton* i de vegades també pel *Bacillus alvei*, l'americana és causada pel *Paenibacillus larvae*, però moltes vegades es parla de loque de forma genèrica, sense distingir una de l'altra. El bacteri arriba a l'estómac de les larves a través de l'aliment i es multiplica ràpidament, esdevé mortal en dos o tres dies. La mel contaminada i els estris apícoles utilitzats en colònies malaltes poden ser vies de contagi per a altres ruses. En funció del percentatge de cria afectada, es poden aplicar antibiòtics o bé prendre una mesura més dràstica: eliminar tota la colònia aplicant diòxid de sofre i netejar la caixa infectada al foc destruint tota la cera i la mel (annex II, G).

Fig. 9. Eixam que la revista *Apicultura* va fer famós.

(16) Existia el producte Apicariol, però el senyor Riera explica en una carta a Matics Villalta (Figueres) que l'amoïna molt aquesta malaltia i que, com que els productes del mercat no li resolien el problema, ell fa altres experiments. Així, recomana barrejar 100 g de formol, 50g d'essència de romani i 50 g d'essència d'espígol i posar la mescla al rusc durant dues o tres nits. En un full solt, trobem apuntada la solució per desinfectar les caixes d'acariosi: 4l d'aigua, 25 g de Zotal, 5 g de sal i 25 g de gasolina.

(17) Actualment, una de les grans plagues de l'apicultura és la varroasi, causada també per un àcar, el *Varroa jacobsoni Oudemans*, originari de l'illa de Java i introduït al nostre país amb abelles importades el 1985.

Evidentment, que als quadernets només trobem anomenades l'acariosi i la loque no exclou l'existència d'altres malalties que poden presentar símptomes similars. Un dels productes amb què el senyor Riera medicava les seves abelles era el Nosepiol, dels laboratoris Kessler, i bé aquest producte estava indicat per combatre la loque i també la nosemosi, una malaltia altament contagiosa causada pel microbi protozou *Nosema apis* Zander que afectava les abelles adultes: és molt possible que quan el senyor Riera anota que ha observat abelles amb les ales paralitzades estigui davant d'un cas de nosemosi.

Pel que fa als enemics de les abelles, les formigues, els polls i les arnes eren les bestioles contra les quals el senyor Riera havia de lluitar sovint. L'olor de la mel atrau les formigues i fa que intentin arribar fins a les bresques. De vegades, buscant escalfor i protecció contra el mal temps, construeixen formiguers en els mateixos ruscos i s'emporten petites quantitats de mel. Per allunyar-les, es pot posar algun repel·lent a les potes de la caixa.

El poll que ataca les abelles és l'insecte anomenat *Braula caeca*: cobreix les bresques de mel d'ous blancs, d'on neixen unes larves que malmeten la cera, foradant-la amb una mena de galeries fins que es transformen en insectes adults i s'arrapen a les abelles: poden provocar que la reina minvi el seu ritme de posta i hi hagi una repercussió negativa sobre l'estat general de la colònia. Aquesta epidèmia provocada pel poll és anomenada braulosi. Contra el poll, el senyor Riera recomanava el fum del tabac, i com a desinfectant aplicava una barreja d'aiguarràs (4 parts) i alcohol (1 part).

Quant a les arnes de la cera, són insectes lepidòpters de l'espècie *Galleria melonella* o *Achroea grisella*: les larves d'aquestes papallones destrueixen les bresques per alimentar-se de pol·len i mel (annex II, D) i ataquen tant els ruscos com els quadres emmagatzemats. El tractament que el senyor Riera aplicava era a base de sofre o de boles de càmfora. La malura provocada per aquestes papallones s'anomena falsa tinya o gallerosi.

Troblem també en una fitxa un altre animal que pot causar desperfectes a les caixes, el teixó. En un altre cas, es parla d'un "malhechor que no se ha sospechado quién" que li ha provocat una catàstrofe en un dels ruscos instal·lats al Puig Ventós, vora l'Estany de Pals.

Igual que ho hem comentat anteriorment per les malalties, el fet que no es trobin anotades més referències d'animals que perjudiquen no significa que no n'hi pugui haver més: rates i ratolins, llangardaixos, grànols, ocells, són altres enemics de les abelles.

Fig. 10. Ruscos Dadant en un dels apiaris del senyor Riera.

VIURE DE LES ABELLES

Si fem cas d'un petit escrit sense data que el senyor Riera va titular *Poesía històrica de apicultura*, sembla que va ser entre els anys 1946-1947 quan es va plantejar dedicar-se a l'apicultura: «Cuarenta y seis año de gloria, tú el primero de mi historia, eres bueno y adorado por el néctar recolectado y por las abejas almacenado y en oro transformado. Y fue en últimos de invierno, un día que se mostrava espléndido del año cuarenta y siete di una excursión por el bosque y quedo alumbrado de riqueza viendo que la abeja libaba entre tomillo y romero la rica miel para su dueño». La segona part d'aquesta "poesia" la trobem reproduïda en un quadernet de 1956 precedida d'una breu explicació on el senyor Riera qualifica els ruscos del model Ajar de "joia de la indústria rural" perquè fa deu anys que els utilitza i li han procurat grans collites de mel. També en la mateixa data anota que fa deu anys que posseeix abelles ligurians i que n'està molt satisfet.

Com hem esmentat anteriorment, el senyor Riera, a més dels seus propis ruscos, tenia cura de les abelles d'altra gent. Consta que el jornal que cobrava el 1956 era de 8 pessetes per hora de feina; el 1960, segons ho escriu en una petita nota, va cobrar 15 pessetes l'hora per fer l'inventari de ruscos que el senyor Carrió tenia a Santa Seclina. Tot i que els

quadernets que ho podrien certificar s'han perdut, se sap que entre els particulars que el van llogar, a més del doctor Pi Figueres (Llofriu i Pals), hi havia el doctor Arruga (Fornells) i Josep Pla (Llofriu).

Els productes obtinguts dels ruscós eren: la mel, la gelea reial, el pol·len i la cera. No hi ha massa dades sobre les quantitats extretes: dels 800 kilos de mel venuts el 1952 es va passar als 4.000 de 1959.⁽¹⁸⁾ La mel era venuda al detall i a l'engròs: el 1952 un kilo de mel es venia al detall a 22 pessetes i a l'engròs, a 16, això representava un jornal diari de 46 pessetes. El 1954 consta el preu de 18 pessetes el kilo,⁽¹⁹⁾ 11 pessetes els 500 g amb el pot de vidre inclòs i 8,80 pessetes si el pot contenia 400 g. La venda al detall, primer en bicicleta i més tard, pels volts de 1955, en *Lambretta*,⁽²⁰⁾ la feia de casa en casa, a Pals i pobles de la rodalia⁽²¹⁾. La mel a l'engròs era venuda a les pastisseries, com ara a can Graupera de la Bisbal, on l'utilitzaven especialment per elaborar torrons d'Alacant, però també en subministrava a grans indústries de fora de Catalunya (un any, 3.000 kilos van ser venuts a Madrid). La gelea reial i el pol·len només es venien per encàrrec, perquè se'n produïa poca quantitat. Quant a la cera, una part s'enviava a estampar a Girona o als tallers de Santiago Manzanet a Barcelona; una altra part era venuda als tallers que fabricaven ciris i espelmes (aleshores consumits en grans quantitats) i als basters, que l'empraven per encerar el cuiro, untar el fil, etc.

De manera excepcional, el senyor Riera havia arribat a vendre eixams: així ho demostra una carta de 1950 de l'empresa Industrial y Comercial Apícola de Barcelona en què consta que han rebut dos eixams que ell els havia tramès i que els seran pagats a 30 pessetes cadascun.

La mel del senyor Riera no tenia competència perquè era d'una gran qua-

Fig. 11. Etiqueta identificativa de la mel de Sta. Caterina.

(18) Aquesta última dada ha estat aportada per un dels seus col·laboradors, Francisco Servià.

(19) Cf. nota 15.

(20) El canvi de la bicicleta per la moto li va suposar una millora i un estalvi important: a l'hora de fer tragines amunt i avall enganxava un petit remolc al darrere i així podia prescindir del camió que llogava a can Padrès. Amb la seva moto acabada d'estrenar també va poder participar en una trobada lúdica de propietaris de *Lambretas* que es va celebrar al Maresme.

(21) La gent gran, qui més qui menys, encara el recorda repartint mel amb un bidó amb aixeta i unes balances. Diuen que quan arribava en una plaça o un carrer era com una petita festa perquè era una persona de caràcter alegre, que de vegades recitava poesies i sempre se les empescava perquè tothom li comprés mel. Bon coneixedor d'herbes remeieres, amb els seus consells i la xerrameca que gastava també va alleujar més d'una migranya, basqueig o mal de ventre...

litat, i la millor era la que produïa l'apiari que tenia instal·lat a Santa Caterina, a Torroella de Montgrí; per això, quan encara no hi havia les denominacions d'origen, va escollir aquell nom per identificar els seus envasos de mel de romaní. Com a curiositat, observem que en l'etiqueta identificativa figura el seu nom i cognoms i no pas les inicials AJR⁽²²⁾ que utilitzava en totes les seves notes i dibuixos.

En definitiva, els apiaris permetien obtenir beneficis suficients no pas per enriquir el seu amo, sinó per fer-se més grans: tots els diners que el senyor Riera guanyava els invertia a comprar fusta i eines per construir més caixes, millorar les que tenia i fabricar estris (cарetes, extractor de mel, etc.). Així, llegim aquesta nota de gener de 1951: «Hoy deo terminada la cámara de cría absolutamente sola de la colmena nº 18, colmena que sus habitantes honrarán y enriquecerán de panales y miel en cantidad en el transcurso de algún tiempo de estar allí instalados estos pequeños aviones que siempre van y vienen, o sea este maravilloso e industrioso insecto. Así es y lo escribe su propietario, Apicultor AJR.». La dèria per construir més caixes era tan gran que en algun quadernet es troben caixes numerades precisant que estan pendents de construcció.

Una activitat tan frenètica i un negoci tan pròsper van tenir, però, un final tràgic: un dia plujós de novembre de 1960, el senyor Riera va quedar paraplègic a conseqüència d'un accident de circulació ocorregut davant del Pi Gros del mas Pagès, a Regencós.

ELS INCENDIS PREMONITORIS DEL MONTGRÍ⁽²³⁾

Com acabem d'explicar en l'apartat anterior, un dels millors apiaris del senyor Riera estava situat a Santa Caterina, a la falda del Montgrí; després de l'accident, la seva família va intentar tirar endavant l'exploració apícola, això explica que hi hagi un quadernet de 1961. El 5 de novembre de 1961 es va declarar un incendi en una part del Montgrí, que va afectar els llocs anomenats Tossal Petit, Torre Ponça i la Muntanya Gran (annex VI, A); tot i que els llocs eren força allunyats de Santa Caterina, els Riera no van estar tranquils fins que es va anunciar l'extinció total del foc. Era un mal auguri.

Efectivament, l'any següent, el 14 d'agost de 1962, es va declarar un altre incendi de gran magnitud al Montgrí (annex VI, B i C); aquesta vegada no hi va haver la mateixa sort. El foc va arrasar tot el rodal de San-

(22) Sembla que les tres lletres corresponien a: Apicultor Joan Riera; tanmateix en un document hem trobat anotada l'equivalència següent: AJR = Apicultura, Joia, Rural.

(23) La localització de les cròniques publicades a la premsa del moment ha estat possible gràcies a la col·laboració d'Enric Torrent (Museu del Montgrí i del Baix Ter) i de Josep Clara Resplandis (UdG).

ABEJAS ITALIANAS

REINAS JOVENES
de fecundación comprobada

★

NUCLEOS
Entregas de MARZO a NOVIEMBRE
Garantizada perfecta llegada a destino

★

JAIME MARQUES. - Apicultor
POLLENSA (Baleares)

Fig. 12. Anunci d'abelles italianes a la revista *Apicultura*.

ta Caterina i va cremar tots els ruscos. El senyor Riera estava aleshores ingressat a l'hospital de la Santa Creu i Sant Pau de Barcelona i la notícia el va commocionar molt. Era el final. Va morir el 4 de novembre de 1962.

LA COL·LABORACIÓ EN LA REVISTA *APICULTURA*

El primer número de la revista *Apicultura*, dirigida per A.G. de Vinuesa y publicada per la Sociedad Veterinaria de Zootecnia, amb seu a Guadalajara, va aparèixer el gener de 1951 i durant el primer any va tenir una periodicitat trimensual; el 1952 va esdevenir bimensual i, posteriorment, se'n publicava un número cada mes. Contenia articles diversos,

sovint d'autors estrangers traduïts al castellà, sempre centrats en el món de les abelles: s'hi podien llegir articles sobre la pràctica de l'apicultura en diferents països, el perill dels pesticides, l'activitat al rusc, les propietats i el preu de la mel, etc. També es donaven notícies sobre associacions, cooperatives, celebracions de festes, fires i congressos, concursos... i, sobretot, s'hi feia molta publicitat de les abelles italianes, d'estrís i complements d'apicultura i de productes per combatre les epidèmies que de vegades amenaçaven les abelles. La publicació ofería igualment un apartat de bibliografia on els estudiosos podien trobar referències de llibres i revistes d'abast internacional.

El senyor Riera no només en va ser subscriptor des de l'aparició del primer número sinó que també va col·laborar en aquesta publicació enviant-los una fotografia que va ser publicada amb el seu nom a la portada del número 81 de gener de 1959: es tracta d'un eixam de grans dimensions que es trobava en una figuera tocant la paret de can Pepito Barber; per poder-lo retratar, el senyor Riera va fer aixecar en plena nit el fotògraf del poble, Jaume Creixell (Pals 1915-1985). Curiosament, la revista *Apicultura* va seleccionar aquella mateixa imatge per a la portada del seu

Apicultura

PUBLICACIONES DE LA S. V. DE Z.

Núm. 95
MARZO
1960

UN ENJAMBE

Fotografia cedida per
J. R. RIERA

Fig. 13. Portada del núm 95 de la revista *Apicultura*.

número 95 de març de 1960, i s'hi fa constar que els ha estat enviada per J. R. Riera. I és que, a més de tenir la bona pensada de retratar l'eixam, el senyor Riera va tenir la sort de comptar amb l'ull excepcional d'un gran fotògraf.

CONCLUSIONS

Amb la mort del senyor Riera, anunciada doblement pels incendis del Montgrí, es va extingir també l'activitat apícola que havia impulsat amb tanta embranzida. Ningú no va poder continuar amb el seu ritme de treball i, a poc a poc, l'activitat als ruscos que no havien estat afectats pel foc va anar minvant fins a desaparèixer del tot.

Amb aquest treball hem volgut donar a conèixer la modesta aportació de Joan Riera

(AJR) a un ofici avui gairebé desconegut i, tanmateix, un dels més antics que s'han practicat, com ho demostren encara algunes creences i històries que han arribat fins als nostres dies (annex VII).

Llegir els quadernets ha estat una tasca un xic feixuga però molt enriquidora: pel lèxic i els consells apresos, per la petita recerca que ha calgut fer per interpretar-ho tot correctament i, molt especialment, per la lliçó apresada: de vegades ens pensem que ho tenim tot i no tenim res.

Fig. 14. Apiari medieval en un manuscrit llatí de les *Geòrgiques* de Virgili (s.XV).

FONTS CONSULTADES

Apicultura. Publicaciones de la S.V. de Z. Guadalajara: Sociedad Veterinaria de Zootecnia, números corresponents als anys 1951-1962.

Arxiu Històric de Girona. *Fons Notarial de Pals* (Manual de 1741-1744).

Benedetti, L.; Pieralli, L. (1990): *Apicultura*. Barcelona: Omega (trad. Juan Vivanco).

Diari *Los Sitios*, núm. 5962, 15 d'agost de 1962 (p.1).

Diari *Los Sitios*, núm. 5963, 16 d'agost de 1962 (p.4).

Diari *Los Sitios*, núm. 5726, 7 de novembre de 1961 (p.9).

Diversos autors (1987): *Apicultura. Sessions tècniques*. Barcelona: Fundació Caixa de Pensions.

Diversos autors (1992 [1974]: *Gran Enciclopèdia Catalana*. Vol. II. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

Martínez Fernández, F.; Cobo Ochoa, A. (1988): *Apuntes de apicultura*. Sevilla: Consejería de Agricultura y Pesca de la Junta de Andalucía.

Miràngels i Feixas, E. (2001): *Manual de les malalties de les abelles*. Girona: Dep. d'Agricultura, Ramaderia i pesca.

Montolió Hernández, J.M. (1989): "Comunidades autónomas y normativa apícola", *III Congreso Nacional de Apicultura*. Guadalajara: Diputación Provincial. (p. 273-307).

Noguer i Viader, J. (2003): *Manual de la cria de las abejas*. Girona: Dep. d'Agricultura, Ramaderia i pesca.

Ravazzi, G. (2004): *Las abejas*. Barcelona: De Vecchi.

Vargas, C. (1985): *Guía de l'apicultor modern*. Barcelona: Edicions Cap Roig.

Vergés, J. (1962): "El pas del temps", *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*. Torroella de Montgrí: Ajuntament.

Pàgines web:

http://www.beekeeping.com/articulos/pequena_apicultura/manejar1.htm (desembre 2004)

http://www.infoagro.com/agricultura_ecologica/apicultura2.asp (desembre 2004)

ANNEX I

EXTRET DE L'INVENTARI DE BÉNS DE JOSEPA DE CIURANA I CARLAS, VÍDUA DE JAUME DE CIURANA CANET I MORET (1743)

«... totas aquellas casas ditas y anomenadas del Dr. Monrevà ab llurs portas foranas, panys y claus ab son pati detrás de aquellas constituhit baix ses affrontacions compresas vulgarment ditas las Casas de Ciurana y dins de ellas se ha trobat lo següent: [...] En lo pati de ditas casas:

P^{me} un llit de monja usat

Item set ruscob ab sas abellas

Item una pica de pedra per a abeurar tossinos de tenuo de una samal de aigua poch més o menos escardada eo concentida»

II

TRANSCRIPCIÓ D'ALGUNES FITXES

A) Caixa Layens Núm. 7 Lloc: Salt ses Eugues (14 quadres)

Exp.: 3-3-56: Ésta es la primera visita y ésta es la mejor colonia encontrada hasta ahora. Buena cría, pollo y huevos, y no hallo su reina. Provisión abundantísima, **si hace falta para colonias débiles puedo sacar de ésta hasta 2 cuadros con mucha miel**. Faltan 2 marcos, suministro un cuadro de ésta a la nº 9 a cambio. 7-3-56: Hoy se ha completado de marcos. 25-4-56: Ésta se mira y se intercalan 3 cuadros con panal en su nido de cría. Todo muy bien. 20-6-56: Ésta se mira y es muy fuerte, hallo reina vieja pero buena cría y miel. 4-7-56: Ésta está bien para *hrescarla* y veo huevos. 4-10-56: **Ésta es muy fuerte** en cría; colonia y miel para extraer, hay 8 kilos. 19-10-56: Ésta se extraen 4 marcos y se completa de la nº 9 que estaba superpuesta en la nº 5.

B) Caixa Dadant Núm. 3 Lloc: Regencós (Sr Carrió)

Exp.: 16-6-56: Ésta se puebla con **enjambre natural secundario que procede de la viña d'en Martí Riembau**. Hoy se ha visto su reina joven y la marco en amarillo; pongo cuadro de cría procedente de la N113 a cambio de otro con cera estampada. 8-8-56: Ésta es flaca pero marcha, habría que alimentarla y se ha alimentado con miel y cría de la N164, en ésta saco hoja de cera. 7-9-56: Ésta se mira y está sana. 4-10-56: He visto que está sana, no contiene enfermedad. 15-11-56: Ésta se mira y faltaban provisiones y he puesto un marco con miel de la N164, ahora éste tiene 4 kg.

C) Caixa Dadant Núm. 10 Lloc: Pals

Exp.: 10-3-54: Ésta **se ha sacado el abrigo** y completado su cámara de cría y marcha muy bien de provisiones y cría, no localizo su reina. 16-3-54: Ésta hoy coloco su alza. 29-3-54: Ésta también está fuerte pero no tanto y tenía mucha miel vieja y la he desoperculado y limpieza del fondo. 21-4-54: Ésta buena cría, no he visto reina y no trabaja en alza. 7-5-54: Ésta, por no trabajar en su alza y ser fuerte, se le ha puesto debajo de la cámara de cría. 27-5-54: No trabaja en su alza. 21-6-54: Ésta saco su miel. 16-7-54: Ésta no trabaja en alza que está puesta bajo la cámara de cría y la he puesto encima. 13-11-54: Ésta es visitada y he visto reina buena y cría, provisión de 5 kg, limpieza general. 1-12-54: Saco su alza. 7-12-54: Saco cuadros de la cámara de cría.

D) Caixa Layens Núm. 14 Lloc: Salt ses Eugues

Exp.: 16-1-54: Está provisionada y empieza la puesta. 13-2-54: Buena, he dado cuadro de miel. 15-3-54: Examinada y marcha bien, pequeña colonia, se espera que prospere. 1-4-54:

Ésta marcha bien pero falta para obrar y **parece que he visto acariasis**. 12-4-54: En ésta he puesto 2 cuadros de cría de la nº 8. 8-6-54: **He hallado ésta muerta y bien destruidos los panales por la polilla. Queda por poblar.**

E) Nucli Layens Núm. 1 Lloc: Camp de l'Anglada

Exp.: 29-11-56: Ésta se puebla con **un trasiego procedente de la huerta de Anglada de Torroella**, obteniendo 5 marcos llenos de panal, cría y miel y un buen grupo de abejas, éste procede de un corcho, se sacó el día 28 y puebla dicho corcho la colmena nº 16 Layens. 3-12-56: Ésta hoy se ha llevado en el colmenar para poblar la colmena nº 22 y despoblar este núcleo.

F) Caixa Ajar Núm. 5 Lloc: no es precisa

Exp.: 28-1-56: Ésta lleva el cogepolen y se hace visita de enero y está bien nutrida, buena colonia y buena reina. En ésta está colocado el sacapolen nº 1. 31-1-56: Ésta se ha sacado un marco de cría y se ha puesto en núcleo con sus abejas para dar salvamento a la reina italiana de la nº 7. 26-2-56: Ésta se ha completado con los cuadros de la fracasada colmena nº 7. 4-4-56: Ésta es buena pero no se puede poner alza y no hallo su reina; se ha limpiado, vigilar, parece acariasis. 14-4-56: Ésta se mira y es buena pero atrasada, lleva cría, no hallo la madre, hay que estimular. 30-4-56 Ésta es acariasiaca, lleva una reina hermosa y todo marcha bien pero flaca. Hoy **saco el captor de polen nº 1 por estar enferma**. 12-5-56: Ésta es buena pero muy flaca por haber estado enferma, ahora parece haber pasado ya la acariasis. 20-5-56: Ésta es buena pero flaca, hallo reina que parece joven. 5-6-56: Ésta se examina y hallo que prospera y introduzco un marco en el nido de cría, todo marcha, esperar 10 días para colocar el alza. 27-6-56: Ésta hoy se mira y se pone su alza, ha adelantado mucho, en esta alza falta un marco. 23-8-58: Ésta es buena pero flaca, pero va tirando con buenos resultados. 3-10-56. Ésta es buena y empieza la obra y le doy un marco de la nº 10 a cambio. Buena cría, sin extracción de miel. 14-10-56: Ésta es buena y he visto que el cuadro puesto en la pasada visita con hoja de cera está obrado y tiene buena cría y poca miel. 6-12-56: Ésta se mira y **está mal de provisiones para la invernada, provisión de 3 kg, hay que alimentarla.**

G) Caixa Dadant Núm. 27 Lloc: la Paret Llarga (trasllat de Quatre Camins)

Exp.: 29-2-56: Ésta tiene buena cría, no hallo su reina y alimento para él, faltan 2 cuadros. 13-3-56: Ésta se ha completado de marcos. 17-3-56: Ésta se alimenta con miel a granel. 5-4-56: Ésta se ha trasladado a la Paret Llarga. 19-4-56: Está llena de néctar, bien, no hallo reina pero muy buena, cría y panal cría para la huérfana nº 24 a cambio de un marco con cera estampada, está alimentada con miel a granel. 2-5-56: Ésta es buena y la mejor del grupo, hay que ponerle alza en el día próximo que pueda, mucho pollo y obreras. 8-5-56: Ésta hoy se pone su alza y aún se ha colocado un poco pronto. 18-5-56: Ésta no trabaja en su alza pero su cámara marcha bien. 8-6-56: Ésta es buena de población y en su alza no trabaja. 27-6-56: Ésta no trabaja en su alza. 4-7-56: No trabaja en su alza. 4-10-56: Ésta marcha con buen rumbo y todo en cría y colonia y provisión para invernar, todo bien. 10-11-56: En ésta se saca toda la cría por estar **completamente infectada de loque y se dejan los marcos sin pollo y se destruye al fuego**. 15-11-56: Ésta se halla enferma de loque, se ha hallado con larvas y huevos y **se trata con gran cantidad de Nosepiol** para su cura, y saco su alza. 23-11-56: Ésta hoy se trata con Nosepiol.

III

DOS CONSELLS DEL SENYOR RIERA: UN PER A GUARIR LES PICADES D'ABELLA I L'ALTRE CONTRA EL PILLATGE

A) Picades d'abella

«El primer cuidado consistirá en arrancarle el aguijón, si es que existe; después se exprime la herida y se hace salir abundante sangre y luego se aplica una compresa de amoníaco diluido.

Alivian mucho los baños de agua fría y mejor si es salada.

Si la sangre no brota de la herida, será útil dar algunos cortes para abrirle camino, y en caso necesario chuparla y escupirla enseguida (procurar no tener heridas en los labios ni en la boca).

Se suministran entretanto tragos de bebidas aromáticas calientes (café, té) y alcohólicas para provocar sudor.

El prurito molesto que sigue a la picadura atenúase notablemente con un poco de tintura de yodo en la parte herida.» (Sense data).

B) Pillatge

«En el consejo de AJR, en una colmena atacada de pillaje, yo aconsejo que tan pronto como se dé cuenta el apicultor, el remedio eficaz es coger una bola de naftalina y echarla uno o dos dedos dentro de la piquera y estrechándola un poco.

Las piratas abejas, al sentir aquel olor y además del peligro que tienen de las guardianas, dejan en vano su mala obra.

Y si no lo respetan, como en dicha colmena están largo rato, ya cogen un poco de olor de naftalina y cuando regresan a su propia casa ya no las conocen»⁽²⁴⁾ (26-10-1947).

IV

DOS TIPUS DE TRACTES (FULL SOLT SENSE DATA)

«El trato que acepto: en colmenas modernas equipadas de cera y enjambres, por mala cosecha que haya, me comprometo a entregar al propietario de dichas cajas 3 kilos de miel por cada una. El propietario no tendrá derecho a reclamar hasta septiembre, respondiendo si por desgracia se muere alguna colonia de repoblarla de nuevo y conservar las cajas con todo el esmero. Apicultura AJR.» (Segueix la signatura).

«Si el trato puede ser sólo yo cultivar las colonias y no siendo responsable ni de la pérdida de enjambres ni de cajas y prestándome auxilio el propietario, las cultivaré por la mitad de miel que salga de cada caja. Apicultura AJR.» (Segueix la signatura).

V

RELACIÓ DE TOTS ELS TOPÒNIMS ANOTATS ALS QUADERNETS CLASSIFICATS PER POBLES

Begur: Quatre Camins, Aiguablava, el mas Llauner, Camós⁽²⁵⁾, Fornells, ses Falugues, les vinyes d'en Matilde.

Bellcaire: can Mercader.

Fitor: la pineda de Fitor.

(24) Quan aquest remei no funcionava, el senyor Riera adoptava una solució més radical: el petroli.

(25) No té res a veure amb el municipi de Camós, al Pla de l'Estany.

Fontanilles: el Montellar.

Fontclara: l'olivar d'en Petes, el camp d'en Colom.

Garriguella.

Gualta.

Llofriú: mas Pi.

Palafrugell: can Peyo.

Palamós.

Palau-sator: can Lluent, ca l'Hortalà, cal Carter.

Pals: can Costals, els Arenals, la Platja, Roca Blanca, la Barraca, la finca d'en Bonet de l'Estany, el Puig Ventós, can Toni, els Eixarts, can Ganiguer, can Pou de les Garites, el Puig Pedrós, l'hort del Cisteller, l'hort del Mut del mas Gelabert, la pineda del Rector, la pineda d'en Xalet, la carretera del Vernagar, can Sebastianet de la Vila, can de l'Horta, la Casilla, el xalet d'en Coll, el Molinet, la vinya d'en Terrides, can Parera, can Corredor, cal Patxei, la vinya Fabrelles, el bosc d'en Mero, can Pericay, mas Caramany, el mas Jofre, el Molí, els Masos, can Pou de ses Garites.

Regencós: Salt ses Eugues, la Paret Llarga, la font del Fuster, l'olivar del Torradillo, can Bufi (o Bofill), cal Poll, la pineda del Poll, Can Mirandes, can Mateu, el puig Calent.

Raset: can Barrera.

Sant Climent Sescebes.

Sant Feliu de Boada: l'Església, can Sabater, l'olivar de la Bolli.

Sant Iscle.

Torrent: l'Església, cal Flequer, can Serra, can Jesús.

Torroella de Montgrí: Sobrestany, mas d'en Jomba, Santa Caterina, l'hort de l'Anglada, la saula d'en Coma, la barraca d'en Sala, Can Tòfol.

Vall-llobrega.

Vilacolum: la Bomba.

VI

ELS INCENDIS DEL MONTGRÍ (1961 i 1962)

A) Crònica de l'incendi ocorregut al Montgrí el diumenge **5 de novembre de 1961** ("El pas del temps", *Programa de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 1962)⁽²⁶⁾.

PAVOROSO INCENDIO FORESTAL

En la tarde del domingo día 5 de noviembre, la villa entera vivió unas horas de verdadera angustia ante el incremento que iba tomando el fuego propagado en la montaña del término municipal, cerca de Estartit y en los lugares denominados "Tusal Petit", "Torre Ponsa" y "Montaña Gran".

El fuego impelido por la fuerza de la tramontana, con rachas huracanadas, alcanzó enormes extensiones pobladas de maleza y frondosos pinares. Hubo un momento en que se llegó a temer por la seguridad de algunos de los mansos enclavados en la zona afectada, cuyos habitantes viéronse obligados a tomar las debidas precauciones.

Por orden de las autoridades fueron cerrados todos los cafés de la población y suspendidos los espectáculos de la tarde, reclamando el auxilio de todos los hombres útiles para acudir a la extinción.

Merced al impropio esfuerzo realizado, puede decirse que prácticamente el fuego quedó sofocado poco después de la puesta del sol, aún cuando existiera la posibilidad de una revivación de las llamas durante la noche por efecto del fuerte temporal de viento reinante, cosa que afortunadamente no sucedió.

B) Primera crònica de l'incendi ocorregut al Montgrí el dimarts **14 d'agost de 1962** (*Los Sitios*, núm. 5 962, 15 d'agost de 1962, p.1).

(26) La notícia fou publicada a *Los Sitios* del 7 de novembre.

UN GRAN INCENDIO FORESTAL
EN EL TÉRMINO MUNICIPAL DE LA ESCALA

Ante la magnitud del siniestro, fueron enviadas tropas de Gerona y de Figueras

Noticias recibidas en nuestra redacción a primera hora de la noche, daban cuenta de que en la parte norte del Montgrí se había declarado, al mediodía, un incendio en los montes i que, debido al fuerte viento reinante avanzaba en dirección a La Escala. En principio, ardieron todos los pinares de las dunas de Torroella de Montgrí y el fuego continuó avanzando en forma amenazadora por su violencia.

En vista de ello el Alcalde de la Escala, señor Massanet, dió rápidamente cuenta a las autoridades y solicitó auxilio para procurar detener las llamas, y de Figueras y Gerona fueron mandadas tropas sin pérdida de tiempo, organizándose seguidamente los trabajos de extinción, pues el fuego iba extendiéndose cada vez más.

A las 10 de la noche pudimos obtener comunicación con el señor Massanet, el cual nos manifestó que no podía concretarnos detalles por el momento, pues no conocia con exactitud la extensión siniestrada y además los trabajos de extinción requerían una inaplazable atención a los mismos, si bien pudo afirmarnos que las proporciones del siniestro eran alarmantes en extremo.

C) Segona crònica de l'incendi ocorregut al Montgrí el dimarts **14 d'agost de 1962** (*Los Sitios*, núm. 5 963, 16 d'agost de 1962, p.4).

MÁS DETALLES SOBRE EL INCENDIO FORESTAL DE TORROELLA DE MONTGRÍ

Se han perdido millares de pinos

En relación con el voraz incendio ocurrido anteayer al mediodía en el termino municipal de Torroella de Montgrí, hemos conseguido nuevos detalles.

Se declaró a primeras horas de la tarde del día 14, en las cercanías de la masía "Pujadas", de las afueras de Torroella, propiedad de don José María Pauplanas Oliveras, vecino de La Bisbal. Inmediatamente se trasladaron al lugar del suceso los bomberos de Gerona y Figueras ayudados por las fuerzas locales de la Guardia Civil, gran número de vecinos así como turistas extranjeros.

Debido al fuerte viento reinante, el fuego tomó grandes proporciones extendiéndose hasta el término municipal de La Escala, afectando a una gran extensión de bosque objeto de repoblación. Ante las proporciones cada vez más alarmantes que tomaba el suceso, fue requerida la presencia de refuerzos del ejército, pertenecientes a la guarnición de Gerona que fueron una gran ayuda para evitar mayores desgracias.

Las llamas llegaron a amenazar una barriada extrema de Torroella, y prendieron en un par, pero la inmediata acción de voluntarios y bomberos les cerró el paso. El manso Pujadas sólo sufrió daños en el granero y en unas cuadras, pues el edificio fue inmediatamente aislado.

Sobre las cinco de la madrugada de ayer fue reducido el último foco activo, y una hora más tarde regresaron a sus puntos de origen los bomberos y tropas que tomaron parte en la extinción. No ha habido que lamentar desgracias personales.

VII

RITUALS, CREENCES I UNA PETITA CURIOSITAT: L'*ORDRE DE LA MOUCHE À MIEL* (Text elaborat a partir d'articles de la revista *Apicultura* (cf. Fonts consultades).

Existeixen molts rituals i creences populars relacionats amb la mel o les abelles. Es tracta, naturalment, de tradicions antigues, sovint d'origen incert i sense una data concreta d'aparició. Vegem-ne alguns: diuen que la mel s'utilitzava en les cerimònies de baptisme i casament; antigament, untar els llavis d'un nadó amb mel era voler-lo preservar de qualsevol mal i, fins i tot, de la mort; es creia que, a més, l'ajudaria a fer-li sortir les dents. Tocar els llavis d'una núvia amb mel portava sort, fer una creu amb mel al damunt de la porta de la nova casa, allunyar el dimoni i atreia la sort. També era costum en alguns llocs que la mare del nuvi esperés

la núvia a la porta de casa seva i li oferís un pot de mel. O també, en alguna zona d'Alemanya, quan una parella es casava, s'havia d'anar a presentar a les abelles, si no, els perseguiria la mala sort. A la Gran Bretanya, hi havia el costum d'adornar els ruscos amb motiu d'un casament perquè, si no, les abelles marxarien del lloc.

La mel es relacionava igualment amb la mort: si es posava mel en un taüt, en sortien abelles, cosa que representava la immortalitat de l'ànima del difunt i, evidentment, com que les abelles acompanyaven el seguici, això es considerava un signe de fidelitat. Quan a la família d'un apicultor es produïa una mort, algú ho havia de comunicar a les abelles, si no, hi hauria una altra mort. També en alguns llocs, hi havia el costum de posar un crespó negre als ruscos en senyal de dol. Els egipcis creien que els cossos podien ressuscitar si es conservaven en mel; els hindús es pensaven que, un cop morts, si havien estat bones persones es reencarnarien en una abella, però si havien dut una mala vida, es convertirien en vulgars mosques.

També és sabut que els déus grecs i romans s'alimentaven amb mel i que si Cupido volia fer néixer un amor amb final feliç, untava les seves fletxes amb mel. Es creia que els bons oradors havien estat nens a qui les abelles s'havien posat als llavis. Els hindús consideraven que la mel estimulava la saviesa, la força, la salut i la virilitat. Els pobles eslaus endevinaven el futur abocant cera fosa sobre una superfície d'aigua. Els francesos consideraven un mal auguri comptar els ruscos que es tenien, fins al punt que hi havia qui els col·locava de manera que fos molt difícil de poder-ho fer. A Anglaterra, comprar abelles portava mala sort, excepte si les bescanviaven per altres productes. En certes zones d'Alemanya, els divendres no es podien comprar ruscos ni canviar-los de lloc, era un mal auguri.

Així mateix, es considerava que la mel era un remei contra la calvicie: s'agafava un grapat d'abelles mortes, es feien dissecar, s'esmicolaven, es barrejaven amb mel i amb aquest emplastr s'untava la closca. La mel també era un ingredient important d'un preparat que s'utilitzava per tenir bona vista: s'havia de barrejar una part de fel de tortuga de mar amb quatre de mel. Si una parella no tenia fills, es creia que tenia possibilitats de posar-hi remei fent una ofrena d'una criatura de cera. Per obtenir bones collites, n'hi havia prou amb tirar mel, llet i farina a la primera rega acabada de llaurar. Per evitar que les abelles es poguessin escapar del rusc, anava bé de fer molt soroll amb cassoles i altres estris; també es podia empastifar el rusc amb una barreja de vi i aigua calenta, o bé fumigar-lo amb fems de ruc. Si es posava un fetge de falcó blanc o un ull d'ós dins del rusc, les abelles prosperaven. Per impedir que les arnes se la camessin dins del rusc, es recomanava posar-hi llet fresca i pipins de criatura. Les abelles no produïen si pertanyien a una família de busca-raons. Igualment, si es produïa una mala collita de mel o les abelles tenien malalties, es considerava que això era un càstig per a l'apicultor, que segurament en devia haver fet alguna. I si es retenia la respiració correctament, les abelles no picaven...

Quant a l'*Ordre de la Mouche à Miel*, es tracta d'un orde de cavalleria creat a França al principi del segle XVIII. Va ser fundat per Anna-Lluïsa Benedicta de Borbó-Condé, néta del Gran Condé i tan altiva, ambiciosa i autoritària com ell. El 1692, es va casar amb el duc Lluís de Borbó, fill de Lluís XIV. Com que era molt vanitosa, es delia per les grans festes i recepcions, que li servien per exhibir-se i fer ostentació. Va ser així com se li va ocórrer de crear aquest orde de la Mouche à Miel, en el qual podria exercir plenament com a dictadora. L'orde va ser instituït oficialment amb una festa memorable l'11 de juny de 1703; constava de 39 membres i ella, que n'havia de ser la dictadora perpètua, es feia anomenar *la belle Ludovique*. La finalitat d'aquesta institució era únicament donar protagonisme a tan il·lustre senyora. La insígnia de l'orde era una medalla que tenia en una de les cares un rusc i una abella arrencant el vol i en l'altra hi figurava el perfil de la senyora Ludovica i la inscripció *Piccola si, ma fa pur gravi le ferite*, divisa manllevada a l'*Aminta* de Torquato Tasso. La medalla es portava penjada amb una cinta tornassolada. Quan se celebraven reunions, la duquessa anava vestida d'abella i tant ella com els altres membres lluien vestits i complements coberts d'abelles d'or, plata i pedres precioses diverses; el tron on seia la senyora Ludovica era fins i tot en forma de rusc. Morta aquesta magnífica senyora (1753), l'orde se'n va anar en orris i mai més se'n va sentir a parlar.